

Ze skladatelů působících na českém území má nejbliže benátskému hudebnímu stylu **Jacob Handl-Gallus**. Původem Slovinc z většiny svého života pracoval na českém území, nejprve v arcibiskupské Olomouci, později v císařské Praze. Jeho vánoční moteta pozoruhodně ilustrují atmosféru textu a místy v nich můžeme cítit náznak později tak oblíbených koled, což platí zejména o tříšborovém motetu *Tribus miraculis*. Kdyby nebyla kompozice tak složitá a sbory tak roztodivně rozděleny, mohli bychom toto moteto s klidem nazvat vánoční písničkou předznamenávající příchod skladatelů typu Adama Václava Michny, Václava Karla Holana Rovenského nebo i později Jana Jakuba Ryby. Gallus má ale i jiné hudební tváře, což ukazuje zejména v motetu *Mirabile mysterium*, které je pětihlasé a svou stavbou se nejvíce podobá skladbám neapolského vražedníka Carla Gesualda. Při popisování velkého vánočního mystéria se zde Handl dostává daleko do světa hudebního experimentu a na samé hranice hudební tonality. Místy až děsivá chromatika, příkré harmonické změny a neukotvená tonalita, to vše má od předchozí vánoční idylly velmi

daleko. Ve skladbě tak ožívá jistá mystičnost renesančního světa, který se často pohybuje na hranici právě se rodící vědy a temného okultismu a magie. Snad právě tohle moteto nám nejlépe zprostředkovává onu neopakovatelnou náladu rudolfínské Prahy. Poslední Gallusova skladba má název *Stella quam viderant magi*, tedy „Hvězda, kterou spatřili mudrci“. Výrazná dórská modalita jí propůjčuje východní charakter, jak se ostatně na příběh o mudrcích z východu sluší a patří.

Poslední autor, který přispívá k dnešnímu programu, pochází z Německa a svým životem už trochu předznamenává příchod barokních časů, ve kterých bude Itálie středem hudebního světa a nutnou zastávkou každého mladého muzikanta. **Hans Leo Hassler** studoval v Itálii a jeho dílo můžeme označit za manýristické. Snoubí v sobě všechny pozdně renesanční evropské techniky, ale ještě mu chybí povědomí o vznikajícím barokním jazyku. Jeho moteto *Angelus ad pastores ait* je psáno ve starém stylu a svou čistotou a jednoduchostí tvoří v dnešním programu protějšek velkolepým vícesborovým kompozicím.

COLLEGIUM 419

SOPRÁN: ANDREA ANGELOVÁ j.h., IRENA ČÁPOVÁ, MILOSLAVA FOUSKOVÁ, ANEŽKA MIŠOŇOVÁ,
RENATA PUŠOVÁ, HELENA RICHTEROVÁ, HELENA VORÁČOVÁ

ALT: ANNA BEČVÁŘOVÁ, DITA BRÁZDILOVÁ, DANIELA JAVORČEKOVÁ,
SILVIA JIRÁSKOVÁ, EVA TRUNDOVÁ

TENOR: PAVEL ADÁMEK, JAN DOLEŽAL, PETR DYRC, JOSEF VLASÁK j.h., JIŘÍ VLK

BAS: MARTIN FLORIÁN, JAN HARTINGER, PAVEL HOSPODÁŘ, LUDĚK KUDLÁČEK, LUKÁŠ ROUS

PROVEDENÍ ŘÍDÍ:
ČENĚK SVOBODA

PŘIPRAVUJEME:

BŘEZEN 2009

STABAT MATER

POSTNÍ KONCERT

TŮMA, CALDARA, SCARLATTI, ZELENKA

ČERVEN 2009

PAPAE MARCELLI

DUCHOVNÍ TVORBA VRCHOLNÉ RENESANCE

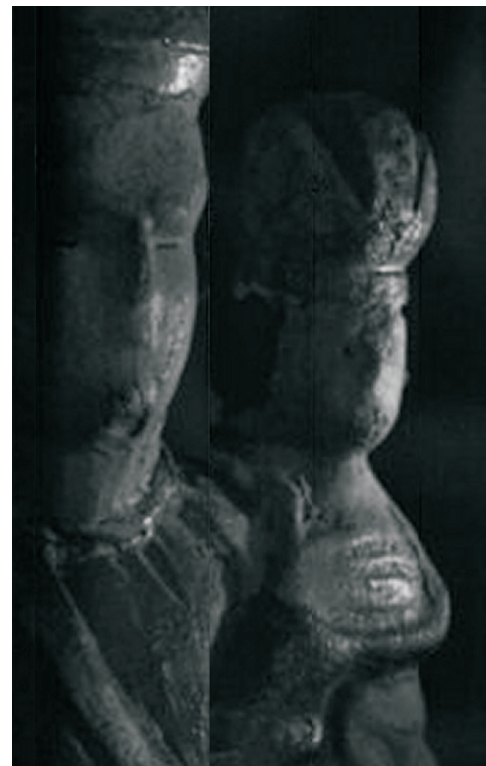
PALESTRINA, LASSUS, ALLEGRI

© Collegium 419, o. s.

www.collegium419.cz

Collegium 419

vokální soubor staré hudby ♦

SALVE REGINA

VÁNOČNÍ KONCERT

KOSTEL SV. MARTINA VE ZDI, PRAHA, 8. LEDNA 2009, 19:30

anonym ANGELUS AD VIRGINEM	
Tomás Luis de Victoria (1548-1611) SALVE REGINA	ssab / satb
Hans Leo Hassler (1564-1612) ANGELUS AD PASTORES AIT	satb
Giovanni Gabrieli (1557-1612) ANGELUS AD PASTORES AIT	ssaatb / attbbb
Tomás Luis de Victoria KYRIE (Missa Salve) GLORIA (Missa Salve)	ssab / satb ssab / satb
Jacob Handl-Gallus (1550-1591) STELLA QUAM VIDERANT MAGI	ssattb
Giovanni Gabrieli JUBILATE DEO	ssaattbb
Tomás Luis de Victoria CREDO (Missa Salve)	ssab / satb
Jacob Handl-Gallus MIRABILE MYSTERIUM	sattb
Tomás Luis de Victoria SANCTUS (Missa Salve) BENEDICTUS (Missa Salve)	ssab / satb ssab / satb
Jacob Handl-Gallus TRIBUS MIRACULIS	ssaa / attb / bbbb
Tomás Luis de Victoria AGNUS DEI (Missa Salve)	ssab / satb
Giovanni Gabrieli MAGNIFICAT	ssab / attb

Trochu jsme pozapomněli, že zpívat koledy v době adventní je vlastně proti všem pravidlům. Vždyť stav netrpělivého a usilovného očekávání věci příštích je v přímém rozporu se stavem, ve kterém oslavujeme příchod děťátka (nebo také slunovrat a krátící se noc). Období mezi narozením Páně a příchodem tří králů do Betléma je pro nás spíše časem odpočinku po strašlivě hektickém předvánočním čase a přípravou na bujarý příchod nového roku.

Za dob vrcholné renesance tomu tak zdaleka nebylo. Hudba adventní, tedy patřící do období čtyř týdnů před Vánoce, má úplně jiné atributy, než hudba vánoční, která se zpívá od Štědrého večera dále. Proto přicházíme s naším vánočním koncertem až nyní, abychom uctili příchod Spasitele právě v tomto čase.

Úvodem zazní středověký *conductus* (tedy homofonní vícehlas, který se nijak neváže na gregoriánský chorál) o zvěstování Panně Marii jako úvod do celého příběhu. Následující program jsme postavili na dvojsborové mši, již Tomás Luis de Victoria napsal parodicky nad svým vlastním motetem *Salve Regina*.

Dvojsborová skladební technika přišla do Evropy z Benátek. V roce 1572 nechal v místním chrámu sv. Marka postavit kapelník Adrian Willaert (původem z oblasti dnešního Beneluxu, podobně jako celá řada jeho současníků na významných místech v celé Evropě) druhé varhany na protilehlém kůru. Záhy začal s touto zvláštností experimentovat, čímž vznikla nová kompoziční technika, rozdělení ansámblu na dvě poloviny, někdy nevyrovnané, jindy rovnocenné, často s rozdílným hlasovým či nástrojovým obsazením. Tyto nové concerty (z italského *concertare* = zápasit) měly na posluchače ohromující účinek. Záhy se hudební produkce v San Marcu staly celoevropsky uznávanými.

Do kostela tak začali lidé chodit především „na koncert“, tedy poslechnout si, jak velkolepá a strhující může být duchovní hudba. I proto se skladatelé nechali touto technikou oslovit při kompozici vánoční a mariánské tematiky, vždyť benátská vícesborová hudba je pro nejradostnější svátek křesťanského svátku ideální.

Parodická mše pozdní renesance nemá s parodií v dnešním slova smyslu nic společného.

Jedná se o použití již existujícího hudebního materiálu (vlastního i cizího) pro aktuální kompozici. Jde tedy spíše - řečeno dnešním slovníkem - o formu hudebního plagiátu. V době renesance se ale kopírování považovalo za čestné ocenění předchozího tvůrce.

Přestože španělský kněz **Tomás Luis de Victoria** patří svým stylem i místem působení do tzv. Římské školy, jeho moteto *Salve Regina* je zajímavým příkladem benátské kompoziční techniky. První sbor se zdvojeným sopránem a bez tenoru se klene nad druhým sborem, který má standardní čtyřhlasé obsazení. Vzniká tak barevný kontrast, dialog andělského a pozemského choru.

Samotná mše sice čerpá z hudebního materiálu moteta, nicméně Victoria téma geniálně upravuje v souladu s tradicí kompozice katolického mešního ordinária. Hudební plochy se překrývají, impuls často letí prostorem od prvního sboru ke druhému a zpátky, místy se sbory spojí a v mohutné široké harmonii naplní celý prostor kostela, jindy Victoria používá měkké barevné plochy pro podpoření obzvláště pokorných nebo mystických míst ordinária.

Vrcholným představitelem benátské techniky byl bezpochyby **Giovanni Gabrieli**, kapelník u San Marca. Z jeho díla vybíráme pro dnešní vánoční koncert tři ukázky. Poněkud neobvyklé dvanáctihlasé moteto *Angelus ad Pastores ait*, ve kterém jsou oba šestihlasé sbory velmi barevně odlišné, dále pak osmihlasé *Jubilate Deo*, kde se kontrastní skupiny různě spojují a rozdělují (nejedná se tak o čistý příklad benátské techniky), a na závěr našeho koncertu klasické *Magnificat*, ve kterém je opět použito barevně odlišných sborů.

Ve všech těchto skladbách si uvědomíme, jak velkolepost atmosféry benátského chrámu inspirovala skladatele hlavně k mohutným a oslavným skladbám. Gabrieli je nejlepší právě tam, kde jeho hudba nejvíce jáská, chválí a oslavuje. Na druhé straně jí ale vždy chybí ona niterná soustředěnost a duchovní prostota, která je nezbytná například pro hudbu vážící se k postnímu času.

Pokud si ale připomeneme atmosféru tehdejších Benátek, toho opulentního a přezlaceného klenotu na koruně renesanční Evropy, pochopíme, že Gabrieli jinou hudbu ani psát nemohl.

Sanctus, sanctus, sanctus
Dominus Deus sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.

Benedictus qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

Tribus miraculis ornatum
diem sanctum colimus.
Hodie stella magos
duxit ad praeseptum,
hodie vinum ex aqua
factum est ad nuptias,
hodie in Jordane Christus baptizari voluit,
ut salvaret nos universos.
Haec est dies illa, quam fecit Dominus;
exultemus et laetemur in eia.
Alleluia.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Agnus Dei qui tollis peccata mundi,
dona nobis pacem.

Magnificat anima mea Dominum
et exultavit spiritus meus
in Deo salutari meo,
quia respexit humilitatem
ancillae suae.
Ecce enim ex hoc beatam me dicent
omnes generationes,
quia fecit mihi magna qui potens est.
Et sanctum nomen eius
et misericordia eius
a progenie in progenies
timentibus eum.
Fecit potentiam in brachio suo,
dispersit superbos mente cordis sui.
Deposuit potentes de sede
et exaltavit humiles.
Esurientes implevit bonis
et divites dimisit inanes.
Suscepit Israel puerum suum
recordatus misericordiae suae,
sicut locutus est ad patres nostros,
Abraham et semini eius in saecula.
Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto
sicut erat in principio et nunc et semper
et in saecula saeculorum.
Amen.

Svatý, svatý, svatý
Pán Bůh zástupů.
Nebe i země jsou plny tvé slávy.
Hosana na výsostech.
Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně.
Hosana na výsostech.

Třemi zázraky je zarámován
svatý den, jenž zříme.
Dnes hvězda mudrce
zavedla k jesličkám,
dnes voda ve víno
na svatbě byla proměněna,
dnes v Jordánu požádal Kristus o křest,
aby nás všechny spasil.
To je den, jenž stvořil Pán,
jásejme a radujme se v něm.
Aleluja.

Beránku boží, který snímáš hříchy světa,
smiluj se nad námi.
Beránku boží, který snímáš hříchy světa,
daruj nám pokoj.

Duše má velebí Pána
a můj duch jásá
v Bohu, mém spasiteli,
že se sklonil ke své služebnici
v jejím ponížení.
Hle, od této chvíle budou mne blahoslaviti
všechna pokolení,
že mi učinil veliké věci ten, jenž je mocný.
Svaté jest jeho jméno
a milosrdenství jeho
od pokolení do pokolení k těm,
kdo se ho bojí.
Prokázal sílu svým ramenem,
rozptýlil ty, kdo v srdci smýšlejí pyšně.
Vladaře svrhl s trůnu
a ponížené povýšil.
Hladové nasýtil dobrými věcmi
a bohaté poslal pryč s prázdnou.
Ujal se svého služebníka Izraele,
pamětliv svého milosrdenství,
jež slíbil našim otcům,
Abrahamovi a jeho potomkům na věky.
Sláva Otci i Synu i Duchu Svatému
jako byla na počátku, i nyní i vřdycky
a na věky věků.
Amen.

Angelus ad virginem
sub intrans in conclave,
virginis formidinem demulcens, inquit: Ave!
Ave regina virginum,
caeli terraeque Dominum concipies
et paries intacta salutem hominum,
tu porta caeli facta, medela criminum.
Quomodo conciperem
quae virum non cognovi?
Qualiter infringerem
quod firma mente voví?
Spiritus Sancti gratia
perficiet haec omnia,
ne timeas, sed gaudeas,
secura quod castimonia
manebit in te pura Dei potentia.
Ad haec virgo nobilis respondens inquit ei:
Ancilla sum humilis
omnipotentis Dei.
Tibi caelesti nuntio,
tanti secreti conscio,
consentiens et cupiens videre
factum quod audio.
Parata sum parere Dei consilio.
Eia, Mater Domini,
quae pacem redidisti angelis et homini
cum Christum genuisti,
tuum exora filium
ut se nobis propitium
exhibeat, et deleat peccata,
praestans auxilium vita frui
beata post hoc exsilium.

Salve Regina, Mater misericordiae,
vita, dulcedo, et spes nostra, salve!
Ad te clamamus, exsules filii Evae,
ad te suspiramus, gementes et flentes
in hac lacrimarum valle.
Eia ergo, advocata nostra, illos tuos
misericordes oculos ad nos converte,
et Jesum, benedictum fructum ventris tui,
nobis post hoc exsilium ostende.
O clemens, o pia,
o dulcis Virgo Maria.

Angelus ad pastores ait:
Annuntio vobis gaudium magnum
quia natus est vobis hodie
Salvator mundi.
Alleluia.

Anděl přišel tajně
k Panně do pokoje
a pannu uklidňující, pravil: Zdrávas!
Zdrávas buď královno pannen,
která neseš Pána Nebes i Země
a dáváš neposkvrněná světa spasení,
ty staviš bránu nebeskou, léčíš hříchy.
Jak bych mohla porodit já,
která jsem muže nepoznala?
Jak porušit bych mohla
silnou přísahu?
Milost Svatého Ducha
to vše obstará,
neboj se, nýbrž raduj a buď si jista,
neboť zůstaneš neposkvrněná
a čistá z moci Boží.
Na ta slova odpověděla ctnostná panna:
Jsem pokorná služebnice
všemocného Boha.
Skrze tvé nebeské poselství
mé svědomí je čisté,
souhlasím a chci vidět,
co zvěstuješ.
Jsem připravena následovat Boží vůli.
Ejhle, Matko Páně,
která mír navracíš andělům a člověku
skrze Kristovo zrození,
přimluv se u svého syna,
ať se nad námi smiluje,
nech jej ukázat a odčinit naše hříchy,
ať nám dá radost a štěstí
po našem lidském strádání.

Zdrávas Královno, Matko milosrdenství,
živote, sladkosti a naděje naše, vítej!
K tobě voláme, vyhnaní synové Evy,
k tobě vzdycháme, lkající a plačící
v tomto slzavém údolí.
A proto, orodovnice naše,
obrať k nám své milosrdné oči
a Ježíše, požehnaný plod života svého,
nám po tomto putování ukaž.
Ó milostivá, ó přívětivá,
ó přesladká Panno Marie!

Anděl pastýřům řekl:
Zvěstuji vám radost velikou,
neboť dnes se vám narodil
Spasitel světa.
Aleluja.

Kyrie eleison,
Christe eleison,
Kyrie eleison.

Gloria in excelsis Deo
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
Laudamus te, benedicimus te,
adoramus te, glorificamus te.
Gratias agimus tibi
propter magnam gloriam tuam.
Domine Deus, rex caelestis,
Deus Pater omnipotens,
Domine, fili unigenite, Jesu Christe,
Domine Deus, agnus Dei, filius Patris
qui tollis peccata mundi,
miserere nobis.
Qui tollis peccata mundi
suscipe deprecationem nostram.
Qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis.
Quoniam tu solus sanctus,
tu solus Dominus.
tu solus altissimus, Jesu Christe.
Cum Sancto Spiritu
in gloria Dei Patris.
Amen.

Stella quam viderant magi in Oriente,
antecedebat eos, donec venirent
ad locum, ubi erat puer.
Videntes autem stellam,
gavisii sunt gaudio magno.
Et intrantes domum invenerunt puerum
cum Maria, matre eius,
et procidentes adoraverunt eum,
gavisii sunt gaudio magno.

Jubilare Deo, omnis terra
quia sic benedicetur homo
qui timet Dominum.
Jubilare Deo, omnis terra,
Deus Israel conjungat vos
et ipse sit vobiscum,
mittat vobis auxilium de sancto,
et de Sion tueatur vos.
Jubilare Deo, omnis terra,
benedicat vobis Dominus ex Sion
qui fecit coelum et terram.
Jubilare Deo, omnis terra,
servite Domino, in laetitia!

Pane, smiluj se,
Kriste, smiluj se,
Pane, smiluj se.

Sláva na výsostech Bohu
a na zemi pokoj lidem dobré vůle.
Chválíme tě, velebíme tě,
klaníme se ti, oslavujeme tě.
Vzdáváme ti díky
pro tvou velikou slávu.
Pane Bože, nebeský králi,
Bože Otče všemohoucí,
Pane, jednorozený synu, Ježíši Kriste,
Pane Bože, beránku Boží, synu Otce,
ty, který snímáš hříchy světa,
smiluj se nad námi.
Ty, který snímáš hříchy světa,
přijmi naše prosby.
Ty, který sedíš po pravici otce,
smiluj se nad námi.
Neboť ty jediný jsi svatý,
ty jediný jsi Pán,
ty jediný jsi svrchovaný, Ježíši Kriste.
Se svatým duchem
ve slávě Boha Otce.
Amen.

Hvězda, již spatřili mudrci na východě,
jim unikala, dokud nedošli
na místo, kde ležel chlapec.
Spatřivše tu hvězdu,
zaradovali se radostí velkou.
A vstoupivše do domu našli chlapce
s Marií, jeho matkou,
a přistoupivše modlili se k němu
radující se radostí velkou.

Oslavujte Boha, všichni národové,
neboť požehnán bude ten,
kdo se bojí Pána.
Oslavujte Boha, všichni národové,
Bůh Izraele se s vámi spojí
a bude stále s vámi,
nechť vám sešle pomoc
ze svatých míst a ze Siónu.
Oslavujte Boha, všichni národové,
nechť vám žehná ze Siónu Pán,
jenž stvořil nebe a zemi.
Oslavujte Boha, všichni národové,
služte Hospodinu s radostí!

Credo in unum Deum,
Patrem omnipotentem,
factorem caeli et terrae,
visibilem omnium et invisibilem.
Et in unum Dominum Jesum Christum,
Filius Dei unigenitum,
et ex Patre natum
ante omnia saecula.
Deum de Deo, lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero,
genitum non factum
consubstantialem Patri.
Per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines et propter
nostram salutem descendit de caelis
et incarnatus est de Spiritu Sancto
ex Maria Virgine
et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis,
sub Pontio Pilato
passus et sepultus est.
Et resurrexit tertia die
secundum scripturas,
et ascendit in caelum
sedet ad dexteram Patris.
Et iterum venturus est
cum gloria iudicare vivos et mortuos
cuius regni non erit finis.
Et in Spiritum Sanctum,
Dominum et vivificantem
qui ex Patre filioque procedit,
qui cum Patre et Filio
simul adoratur et conglorificatur
qui locutus est per prophetas.
Et unam sanctam catholicam
et apostolicam ecclesiam.
Confiteor unum baptisma
in remissionem peccatorum.
Et exspecto resurrectionem mortuorum
et vitam venturi saeculi.
Amen.

Mirabile mysterium
declaratur hodie,
innovantur naturae;
Deus homo factus est,
id, quod fuit, permansit,
et quod non erat, assumpsit,
non commixtionem passus,
neque divisionem.

Věřím v jednoho Boha,
Otce všemohoucího,
stvořitele nebe i země,
všeho viditelného i neviditelného.
Věřím v jednoho Pána Ježíše Krista,
jednorozeného Syna Božího,
který se zrodil z Otce
předě všemi věky.
Bůh z Boha, světlo ze světla,
pravý Bůh z pravého Boha,
zrozený, ne stvořený,
jediné podstaty s Otcem.
Skrze něho všechno je stvořeno.
On pro nás lidi a pro naši spásu
sestoupil z nebe,
skrže Duchu Svatého přijal tělo
z Marie Panny
a stal se člověkem.
Byl za nás ukřižován,
za dnů Pontia Piláta
byl umučen a pohřben.
Třetího dne vstal z mrtvých
podle písma,
vstoupil do nebe
a sedí po pravici Otce.
A znovu přijde
ve slávě soudit živé i mrtvé
a jeho království bude bez konce.
Věřím v ducha Svatého,
Pána a dárce života,
který z Otce i Syna vychází,
s Otcem i Synem
je zároveň uctíván a oslavován
a mluvil ústy proroků.
Věřím v jednu svatou všeobecnou
apoštolskou církev.
Vyznávám jeden křest
a odpuštění hříchů.
Očekávám vzkříšení mrtvých
a život budoucího věku.
Amen.

Podivuhodné tajemství
je dnes ohlašováno,
jenž obnovuje přirozenost:
Bůh se stal člověkem,
tím, kým byl, zůstává,
a to, čím nebyl, na sebe vzal,
aniž podlehl splynutí
nebo rozdělení.